

Quan les dones de Canet van ser les primeres a votar

80 anys del referèndum de la plaça Mercat

Carles Sàiz i Xiqués

Universidad Nacional de Educación a Distancia

*When the women in Canet de Mar were the first ones to vote
The 80th anniversary of the referendum at the Market Place*

El passat 3 de maig l'historiador Carles Sàiz va fer una conferència que versava sobre el plebiscit de 1933 on es va decidir si es demanava o no un préstec per construir l'actual Plaça Mercat. Curiosament, les dones de Canet van ser les primeres de tot l'Estat espanyol a exercir el dret a vot, d'acord amb el que dictava la constitució republicana de 1931. Publiquem la transcripció íntegra de la ponència impartida.

Paraules clau: dret a vot, vot femení, referèndum, Plaça Mercat, Segona República, Josep Fors Vidal, Canet de Mar.

Ens hem de situar a l'any 1930, quan la Dictadura de Primo de Rivera feia aigües. El general, que en aquell moment ja no comptava ni amb la confiança dels seus seguidors, va deixar el poder, forçat en part pel rei Alfons XIII i s'encomanà així a un altre militar, Dámaso Berenguer, la tasca de retornar a la situació política d'abans de 1923, és a dir, a la d'abans del cop d'estat primoriverista. Començava així un període que es coneix com la Dictablanda, per tant, podem dir que s'enceta un temps de transició cap a una pretesa situació política. Un període que no acabà el general Berenguer sinó que fou clos per l'almirall Juan Bautista Aznar, el qual, per l'abril de 1931 decidí convocar eleccions municipals per caminar cap a la normalització política del país. Sembla que l'estratègia de l'almirante era renovar electoralment el poder local primer i, a partir d'aquí, en funció dels resultats que s'obtinguessin, seguir convocant cap a la tardor les eleccions provincials i després a les Corts.

Les eleccions municipals del 12 d'abril però van donar una clara victòria a les opcions republicanes arreu del l'Estat, bàsicament a les principals capitals de província, ara bé, en alguns llocs van guanyar les llistes

Urna electoral conservada a l'Ajuntament de Canet (AMCNM)

On 3rd May, the historian Carles Sàiz delivered a conference paper on the plebiscite held in 1933 in which it was decided whether to apply for a loan to build the current Market Place in Canet de Mar. Interestingly, the women from Canet de Mar were the first ones to exercise the right to vote in the whole of Spain, according to the law established by the Republican Constitution of 1931. The entirety of the conference paper is reproduced.

Keywords: right to vote, female vote, referendum, Market Place, Second Spanish Republic, Josep Fors Vidal, Canet de Mar.

continuadores del règim de Primo de Rivera, com per exemple, a Canet. Aquí, el 12 d'abril no van triomfar les opcions d'esquerres sinó que la majoria la va guanyar la candidatura dita «Llista Administrativa per Canet» encapçalada per Joan Alegret Mora i integrada per monàrquics i exmilitants de la Lliga Regionalista. En els pobles on no van guanyar les opcions d'esquerres, es va obligar a repetir les eleccions.

A la repetició però s'hi van presentar tres llistes: la Lliga, els radicals lerrouxistes i una coalició d'ACR, ERC i socialistes sota el lema de «Llibertat i República».

No hi va concórrer però la candidatura dretana de Joan Alegret -com a senyal de protesta- i això va beneficiar electoralment a la Lliga, però també a la coalició republicana de centredreta - centreesquerra integrada per ACR i el Bloc Català Republicà -ERC- que es van fer amb la majoria.

Validats els resultats electorals, fou investit alcalde de Canet Josep Fors Vidal, amb el suport d'ERC i la USC i l'oposició dels dos regidors de la Lliga i el representant del Partit Radical.

Durant aquest primer període l'Ajuntament republicà va començar a treballar en diferents projectes, entre els quals cal destacar els treballs preparatoris per portar a terme l'ampliació de l'Escola de Teixits de Punt després de la seva reobertura. És del tot coneguda la vinguda de Francesc Macià, el gener de 1932 per inaugurar el curs 1932-33 de l'Escola Tèxtil de Gèneres de Punt i poc després, l'inici de les obres d'ampliació de l'edifici.

Durant aquells primers mesos, Josep Fors també va fer reobrir oficialment l'escola Montessori, completament abandonada pel règim primoriverista i paral·lelament a l'obra educativa, el consistori republicà va tenir molt en compte també les obres urbanístiques i de prevenció sanitària.

En dos anys Josep Fors va fer asfaltar molts dels carrers del nucli urbà del poble, es van realitzar també millores d'enllumenat, i es projectaren més serveis, com ara desaigues als carrers que encara no en tenien.

L'alcalde Josep Fors també va decretar la obligació d'instal·lar aigua «viva», aigua corrent a les cases a fi d'evitar malalties, alhora es feien controls sanitaris als cafès, fàbriques i locals d'espectacles i anàlisis de la llet i l'aigua dels pous particulars.

El 27 de gener de 1933, un any després de la investidura de Josep Fors com a alcalde de Canet, les forces del govern, el Bloc Català Republicà i l'Associació Catalanista Republicana (Acció Catalana Republicana) organitzaren un acte públic en el qual l'alcalde Josep Fors (ACR) i el tinent d'alcalde Joan Escarpenter (ERC) explicaren l'obra feta sota el títol d'«El primer Ajuntament Republicà. Realitzacions».

Entre els projectes més ambiciosos destacaven, a banda de l'ampliació de l'Escola de Teixits, - que comptava amb l'ajuda de la Generalitat de Catalunya- el de la construcció de la Plaça Mercat, que no només era una reivindicació històrica, sinó que alhora, havia de frenar la crisi que tenia Canet en aquell moment en el ram de la construcció. De fet, els treballs dels republicans per portar a terme un projecte de plaça Mercat a Canet els hem d'anar a buscar a l'inici de legislatura. Comptem amb un informe tècnic signat per Elies Roig, i datat del 25 de setembre de 1931 on suggereix diferents escenaris per ubicar un edifici destinat a plaça Mercat.

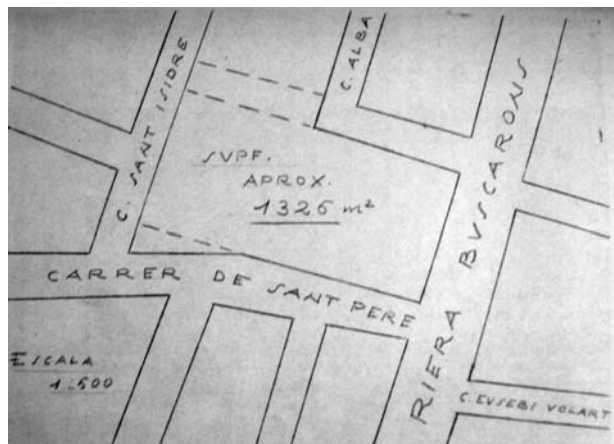
El govern de Josep Fors plantejava que l'obra s'havia de realitzar en un punt cèntric i van fer una pluja de diferents propostes. Us mostro les més curioses:

1. Un projecte proposava enderrocar totes les cases compreses entre la Riera, el carrer Sant Pere i el carrer de l'Alba per fer l'edifici de la plaça, al mateix temps que també tindria sortida al carrer Sant Isidre. Però es desestimà per l'elevat cost de l'enderroc.

2. Un altra opció era fer la plaça a la part alta del

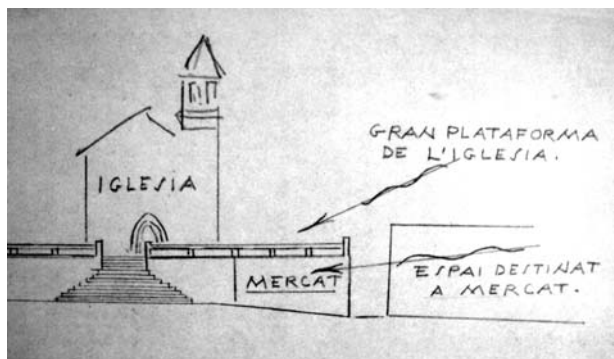
Josep Fors Vidal, promotor de la plaça Mercat (Arxiu CEC)

Projecte 1 (AMCNM)

Projecte 2 (AMCNM)

Projecte 3 (AMCNM)

carrer Sant Jaume, després de l'expropiació de les cases de banda i banda de carrer.

3. Un altre possible escenari seria expropiar totes les cases de la banda esquerra del carrer Sant Jaume i de manera molt original, i fins i tot contemporània, es pretenia fer una gran plataforma elevada per eixamplar la plaça de l'església i a la part interior, i amb entrada pel carrer Sant Jaume i Plaça Macià, s'hi farien les parades.

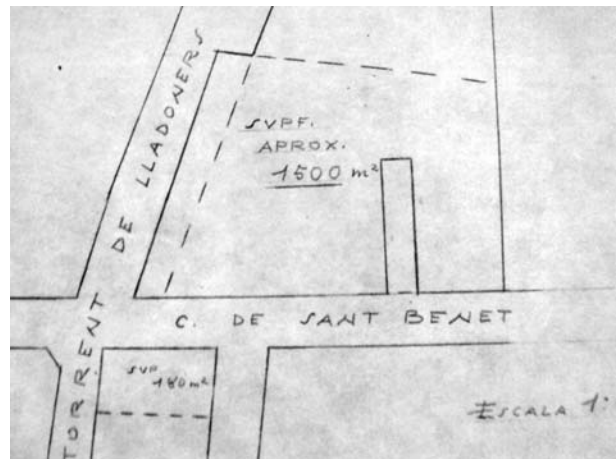
4. Es va plantejar també fer el mercat al carrer Sant Benet, cantonada a Torrent de Lledoners, on encara hi ha una mica d'hort i la casa de can Llorich.

5. Una altra proposta pretenia comprar els solars que hi havia davant les cases del carrer Nou, ja que a la banda de llevant no estava edificat. Aquesta proposta era força engrescadora perquè era menys costosa.

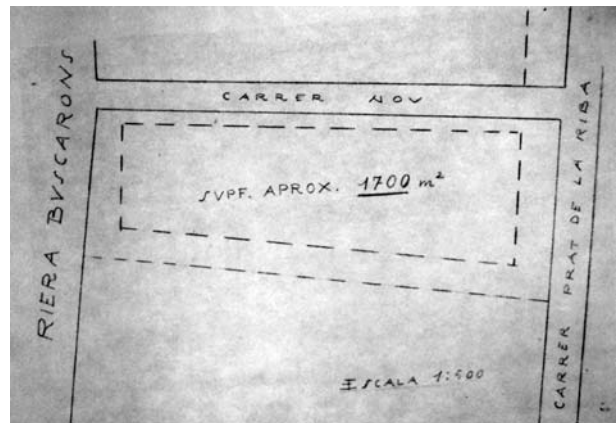
6. Definitivament, el projecte que va prosperar va ser el de l'enderroc de les cases de la riera Buscarons, entre el carrer Pubilles i la pujada del cementiri. Era un espai on hi havia quatre cases, amb grans eixides que donaven al carrer pubilles i la resta de solars encara no estaven construïts.

Altrament, malgrat que aquesta zona es trobava a 200 metres del centre, l'alcalde Fors va defensar aquesta opció perquè en aquell moment s'edificaven unes 100 cases per any i per tant, el poble només podia créixer per la part alta de la riera Gavarra. Canet en aquell moment s'acabava al carrer Àngel Guimerà, i per la riera Buscarons-Horta Clausell-Muní.

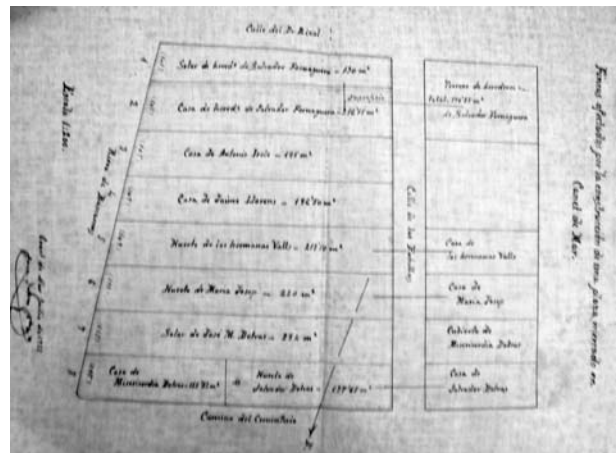
Una vegada s'aprovà la proposta, s'encarregà a l'arquitecte Pere Domènech i Roura una valoració de totes les altres. Certament, l'opció de fer-ho a la riera Buscarons-carrer Pubilles era la més encertada i poc després, per l'abril de 1932 es va iniciar ja l'expedient d'expropiació de les quatre cases, així com també dels solars que completaven l'illa. El cost de les expropiacions i del projecte era força elevat. De fet, l'execució del projecte estava pressupostat en l'expedient amb 199.000 pessetes. Entre el projecte i el terreny, la cosa fregava les 250.000 pessetes, que equivaldrien més o menys a uns 500 o 600 milions de pessetes avui, és a dir, si no m'equivoco cap a uns 3,5 milions d'euros. Tot i així, sembla que el govern Fors estava decidit a tirar-ho endavant i per finançar el projecte, el 7 de març de 1933 l'Ajuntament va aprovar les condicions per a la concertació d'un préstec de 250.000 pessetes a La Caixa de Pensions.

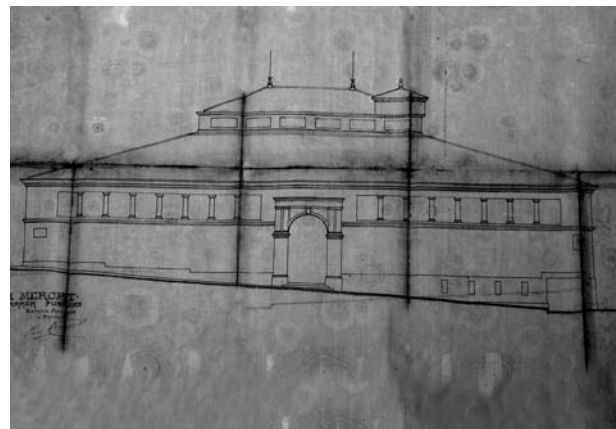
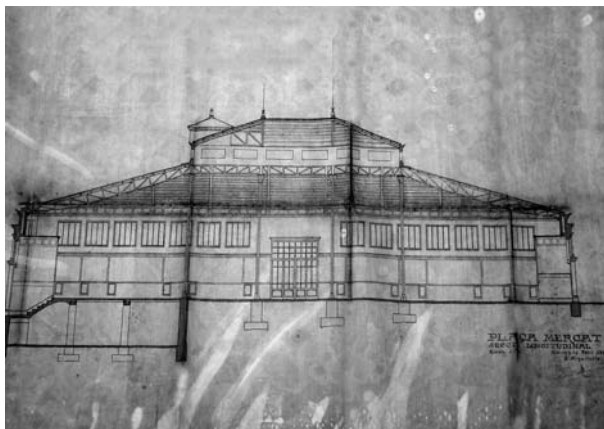
Projecte 4 (AMCNM)

Projecte 5 (AMCNM)

Projecte 6 (AMCNM)

Plànols interior i exterior del projecte de la plaça Mercat, de Pere Domènech i Roura (AMCNM)

El crèdit representava el primer endeutament del poble en tota la seva història i això comportà un fort rebuig de l'oposició de la dreta local. Fors, un home agut, tenia clar que per donar fortalesa al projecte calia el suport de les dones, que per mentalitat de l'època eren les que acudien a comprar, per tant, eren les usuàries d'aquella futura instal·lació. Calia el suport de les dones de Canet per tirar-ho endavant i d'acord amb la legislació vigent. Si aquest suport es materialitzava mitjançant un referèndum, les dones de Canet serien les primeres dones de tot l'Estat espanyol que exercirien el dret a vot, d'acord amb el que dictava la constitució republicana de 1931. I així es va fer. Les dones de Canet van poder votar per primera vegada el 1933, set mesos abans que les de la resta de Catalunya i l'Estat, que hagueren d'esperar a les eleccions a Corts del 19 de novembre de 1933.

La idea de Fors va ser acollida amb molt d'entusiasme per dues de les mestres de l'escola de la vila més preparades del moment, Emília Domènech i Conxita Gibert. Aquestes dues canetencs van animar, amb la seva autoritat intel·lectual, cívica i moral, a les dones perquè participessin en el referèndum. Aquestes dones provenien del Patronat de Cultura, engegat als anys 20 a Canet per Fors, i durant la campanya del referèndum, que es convocà per al 16 d'abril de 1933, no només van fer campanya a favor del sí, sinó que anaven per les cases a convèncer a les dones perquè anessin a votar, que anessin a votar el que volguessin, però que anessin a votar. El referèndum es va fer amb una exemplar neutralitat i no va haver-hi cap incident. L'acte es va fer bé. Es va crear una comissió organitzadora, integrada amb una paritat dels partidaris del sí i amb la mateixa proporció del no que van actuar com a interventors de les cinc taules electorals que es van distribuir:

1. Col·legi Montessori. (estava situat al darrere de l'actual Font dels Gossos). La presidenta de la mesa va ser Conxita Gibert Arruga.
2. Al carrer Ample, 11, (Ajuntament) amb Emília Domènech com a presidenta de secció primera, i Joan Xiqués Castañé de la segona.
3. Al carrer Ample, 9 (can Mir) amb Josep Luque Aguilera com a president.
4. A les escoles de la vila, al carrer de la Font, on avui hi ha Ràdio Canet, amb Antoni Banchs Rosés com a president.
5. En una casa del Torrent Lledoners, 21, amb Josep Banchs Maynat com a president.

El referèndum va tenir una transcendència periodística important. La notícia va sortir publicada a diaris com *La Vanguardia*, *El Dia Gráfico*, a diaris republicans com el *Diario de Alicante*, o *La Lucha* i fins i tot al diari satíric *l'Esquella de la Torratxa*, entre d'altres. El resultat del plebiscit va ser favorable al sí. 1133 Canetencs i canetenques van votar a favor mentre 572 ho feren en contra, d'un cens de 3020 electors. I així, Josep Fors Vidal, amb el suport de la població, va impulsar l'execució de l'obra. Poc després el projecte entrava en concurs i l'empresa barcelonina Pallàs i Gamandé fou la constructora que el portà a terme amb treballadors de Canet. En tenim una fotografia on es pot veure el procés de construcció. Les eleccions d'inicis de 1934 van donar una victòria

Enderroc de les cases per fer l'edifici (Arxiu Carles Sàiz)

Obrers durant la construcció de l'edifici (AMCNM-Fons Galceran)

L'edifici, poc després de la seva inauguració (Arxiu Carles Sàiz)

molt ajustada a Alegret, amb 67 vots de marge respecte a la candidatura de Fors. Alegret fou investit alcalde de Canet i malgrat la rivalitat política entre ambdós polítics, el dia de la inauguració de la Plaça Mercat, després del parlament de l'alcalde Alegret, aquest cedí la paraula a l'exalcalde Fors -l'autèntic promotor de l'obra-, perquè adrecés també unes paraules al poble. Alegret i Fors van ser dos alcaldes de molta talla que malgrat els anys elèctrics que els tocà viure van actuar sempre des del respecte mutu. I dit això, per tancar aquesta intervenció, i a manera de conclusió, crec que és de justícia dir que el plebiscit de 1933 és de ben segur l'episodi més important de la història democràtica del nostre poble perquè va ser el punt de partida del reconeixement dels drets de les dones, però per sobre de tot, perquè van ser les dones de Canet, les que van actuar com a autèntiques ambaixadores de les dones de Catalunya i també de l'Estat.